

Rapport 2013:11

Arkeologisk förundersökning

Elkabel vid Backasand

RAÄ 133, 224, 227, 228 och 421

Ödeshögs och Stora Åby socknar
Ödeshögs kommun
Östergötlands län

Fredrik Samuelsson

ÖSTERGÖTLANDS MUSEUM

AVDELNINGEN FÖR ARKEOLOGI OCH BYGGNADSVÅRD

Elkabel vid Backasand

Innehåll

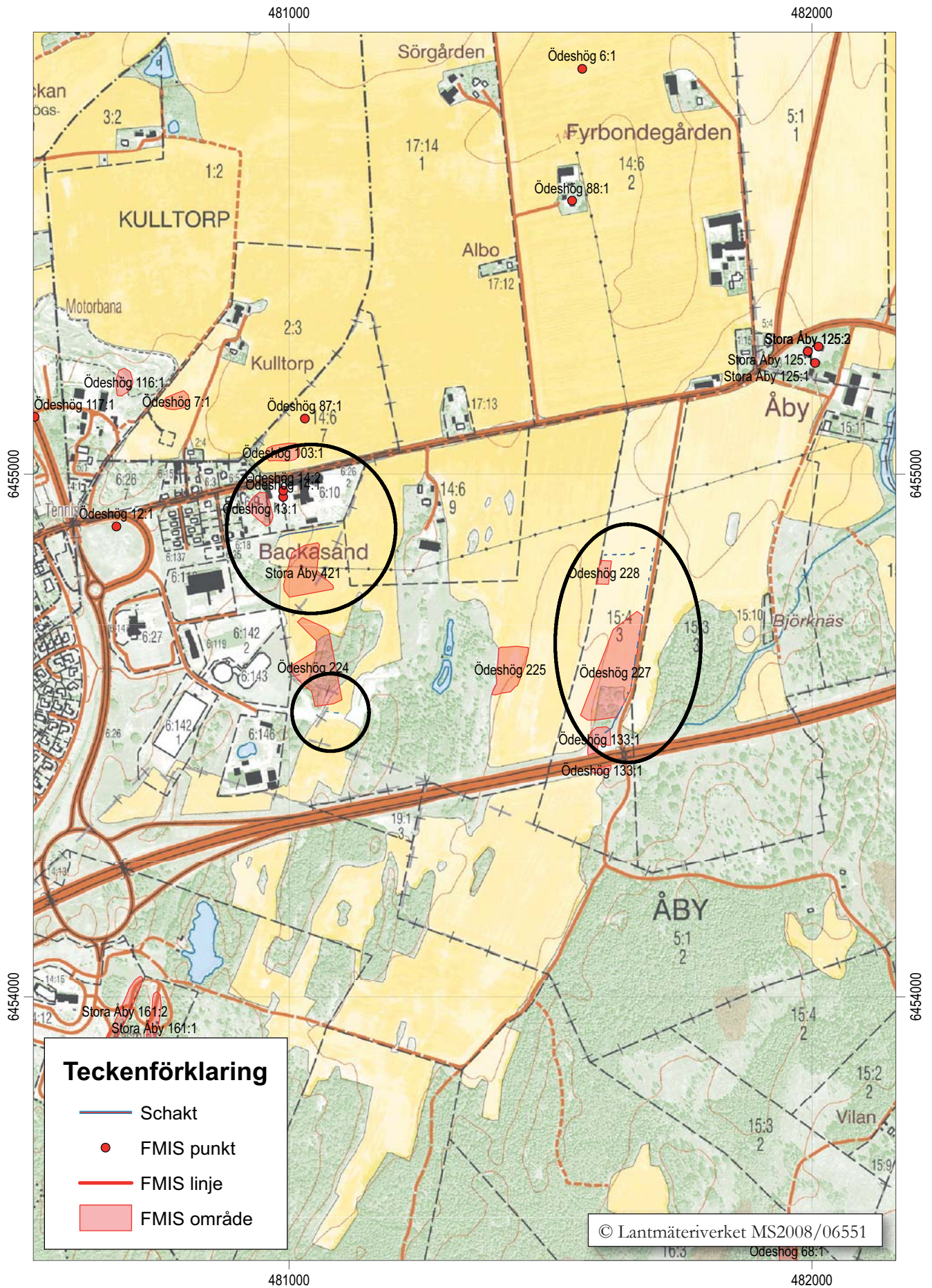
Sammanfattning	2
Inledning	4
Områdesbeskrivning	4
Syfte	5
Metod och dokumentation	5
Resultat och tolkning	5
RAÄ 421	7
RAÄ 224	7
RAÄ 227 och 228	9
RAÄ 133 och RAÄ 227	9
Referenser	10
Tekniska uppgifter	11
Bilaga 1. Anläggningsbeskrivningar	12
Bilaga 2. Ritningar	14

Sammanfattning

Under hösten/vintern 2012 utförde Östergötlands museum en arkeologisk förundersökning i form av antikvarisk kontroll i samband med schaktning för elkabel inom och intill RAÄ 133, 224, 227, 228 och 421 i Ödeshögs och Stora Åby socknar, Ödeshögs kommun. Arbetet utfördes på uppdrag av Vattenfall Eldistribution AB. Vid förundersökningen påträffades två boplatser (ÖM 1 & ÖM 6) och en härd (ÖM 5).

Fredrik Samuelsson
antikvarie

Figur 2. Utdrag ur digitala Fastighetskartan med undersökningsområdena markerade.
Skala 1:10 000.

Inledning

Östergötlands museum utförde under hösten/vintern 2012 en arkeologisk förundersökning i form av antikvarisk kontroll i samband med schaktning för elkabel inom och intill RAÄ 133, 224, 227, 228 och 421, Ödeshögs och Stora Åby socknar, Ödeshögs kommun. Förundersökningen utfördes efter beslut från Länsstyrelsen Östergötland.

Uppdragsgivare var Vattenfall Elddistribution AB vilka även svarade för de arkeologiska kostnaderna. Ansvarig för fältarbetet samt för skrivandet av rapporten var undertecknad.

Områdesbeskrivning

Bygden runt Ödeshögs samhälle ingår i det västligaste av Östergötlands tre förhistoriska centralområden. Det är med andra ord en mycket fornlämningsrik trakt med lämningar från alla förhistoriska och äldre historiska perioder, från äldre stenålder fram till och med medeltid.

Schaktningen för elkabeln kom att beröra flera forn lämningar. Bland annat drogs kabeln intill E4:an, över boplatsen RAÄ 133, i fastigheten Åby 15:4:s sydöstra hörn. Inför bygget av motorvägen på 1990-talet slutundersöktes delar av boplatsen, varvid 26 boplatsrelaterade anläggningar påträffades, bl a två grophus eller hyddbottnar. Vid utredningen som föregick slutundersökningen påträffades även enstaka slagbitar (Hörfors 2011).

Inför den kommande exploateringen av Backasand som industrimark har Östergötlands museum under 2011 utfört både en utredning och slutundersökningar i området inom fastigheterna Åby 6:146, 15:4, 16:2, 16:3 och 19:1.

Vid utredningen påträffades fem ytor med forn lämningar:

RAÄ 421 (boplats). På en åkeryta inom fastigheten Åby 16:3 påträffades ett 20-tal anläggningar bestående av boplatslämningar och odlingslämningar. Åkerytan, som i norr avgränsas av tomten till en gammal möbelfabrik, sluttar ner mot söder. På gårdstomten är en rest sten (RAÄ 14:1) belägen. Omedelbart intill ytans nordvästra hörn återfinns platsen för RAÄ 13:1, ett flatmarksgravfält med fem skelettbegravningar, som undersöktes och borttogs 1930.

Majoriteten av de påträffade anläggningarna i form av diken eller rännor, ett mindre kluster med årderspår

samt flera mörkfärgningar härrör sannolikt från tidigare odling. I området framkom också ett mindre antal stolphål, käpphål och en möjlig härdrest (Räf 2012). Vid arkeologiska insatser under 2011, i samband med grävningar för elkablar intill den gamla möbelfabriken, påträffades ett fåtal boplatslämningar i form av käpphål, mörkfärgningar och en härd (Hörfors i manus). De framkomna anläggningarna låg intill den gamla möbelfabrikens gårdstomt, omedelbart norr om RAÄ 421.

RAÄ 224 (boplats). På en yta inom fastigheterna Åby 16:2 och 16:3 påträffades sammanlagt ett 20-tal anläggningar. Ytan består till ungefär hälften av åkermark och till hälften av en lägre bergsrygg, tätt bevuxen med träd. Både boplats- och odlingslämningar framkom, varav ungefär en tredjedel var av boplatskaraktär i form av härdar och stolphål. De övriga anläggningarna utgjordes av käpphål, mörkfärgningar och årderspår (Räf 2012).

RAÄ 225 (boplats). På en åkeryta, inom fastigheten Åby 16:3, framkom vid utredningen ett 20-tal anläggningar, bestående av boplatslämningar och odlingslämningar. Utredningens resultat ledde vidare till en arkeologisk slutundersökning av området. Slutundersökningen resulterade i att 400 anläggningar framkom, varav ca 90% undersöktes. Anläggningarna bestod främst av stolphål/störhål och härdar/kokgropar. Majoriteten av lämningarna härstammar från perioderna romersk järnålder - folkvandringstid.

Resultatet från undersökningen visade att boplatslämningarna grovt kunde delas upp i tre delområden som kunde ses som tre skilda funktionella, relativt samtida, ytor. Det första delområdet utgjordes av en gårdsyta med möjliga husstolpar, gårdsplan, aktivitetssyta och brunn. Det andra delområdet utgjordes av ett härdområde mellan hällar, med hantverksspår och lämningar av mathantering. Det tredje delområdet bestod av härdar och gropar i ett nordsydligt stråk, intill den nuvarande hagmarken (Räf 2012).

RAÄ 228 (färdväg). Inom fastigheterna Åby 16:3 och 15:4 framkom vid utredningen en stenlagd yta samt flera troliga vattenhål. Ytan är belägen på sank åkermark. Genom sökschaktning avgränsades stenläggningen helt inom fastigheten Åby 16:3, på fastigheten Åby 15:4 avgränsades den enbart åt öster.

Också här utförde Östergötlands museum en arkeologisk slutundersökning, men då enbart av den del av

stenpackningen som låg inom fastigheten Åby 16:3. Resten av fornlämningen kvarligger således. Resultatet från undersökningen visade att ytan sannolikt är ett förhistoriskt bevattningsställe, med stenlagd mark runt flera vattenhål (Räf 2012).

RAÄ 227 (boplats). Inom fastigheten Åby 15:4 påträffades ett 50-tal anläggningar av boplats- och odlingskaraktär: härdar, stolphål, mindre kulturlager, diken/rännor, årderspår samt övriga anläggningar, mestadels mörkfärgningar.

Den aktuella kabelsträckningen kom att beröra samtliga ytor som påträffades vid utredningen 2011, förutom boplats RAÄ 225.

Syfte

Syftet med den antikvariska kontrollen var primärt att styra markingreppet så att fast fornlämning skadades så lite som möjligt av det planerade arbetsföretaget och om möjligt justera kabelsträckan så att inte fornlämningar berördes. Om detta var ogörligt skulle de fornlämningar som påträffades vid schaktningen undersökas, dokumenteras och om möjligt dateras.

Sammantaget planerades arbetsföretaget ske i en fornlämningstät miljö. Till undersökningen som helhet kunde därför följande frågeställning knytas:

- Finns det eventuellt dolda fornlämningar och vilken relation, kronologiskt eller funktionellt, har i så fall dessa till de kända fornlämningarna i området?

Metod och dokumentation

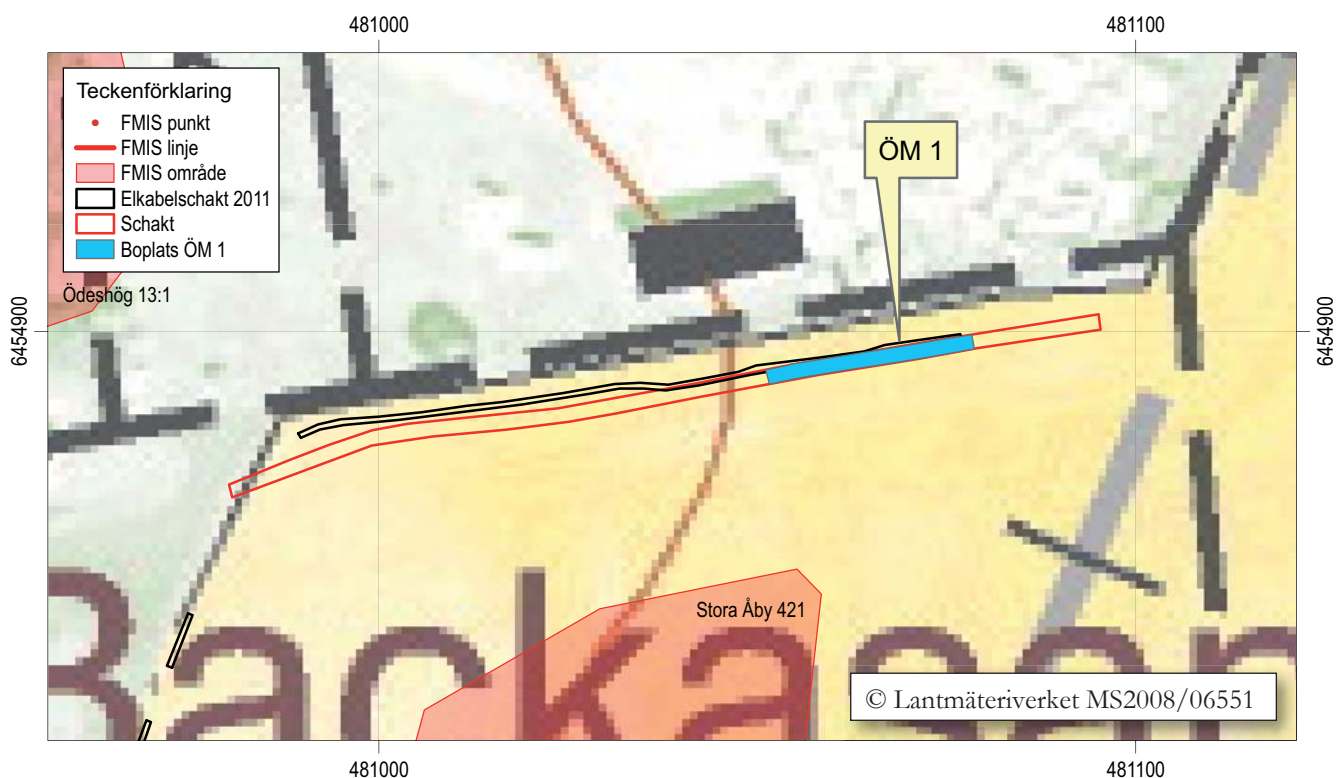
På grund av kabelschaktets ansevärd längd utfördes den antikvariska kontrollen i form av sökschaktsgrävning. Schakten togs upp på de platser där kabelsträckningen passerade inom eller intill de fornlämningarna som beskrevs i den ovanstående områdesbeskrivningen.

Anläggningar som påträffades dokumenterades genom inmätning (RTK-DGPS), ritning, beskrivning och fotografering. Tre ¹⁴C-prover skickades för analys. Dokumentationsmaterialet i form av ritningar, beskrivningar, mätfiler och digitalfoton förvaras på Östergötlands museum. Inga fynd tillvaratogs.

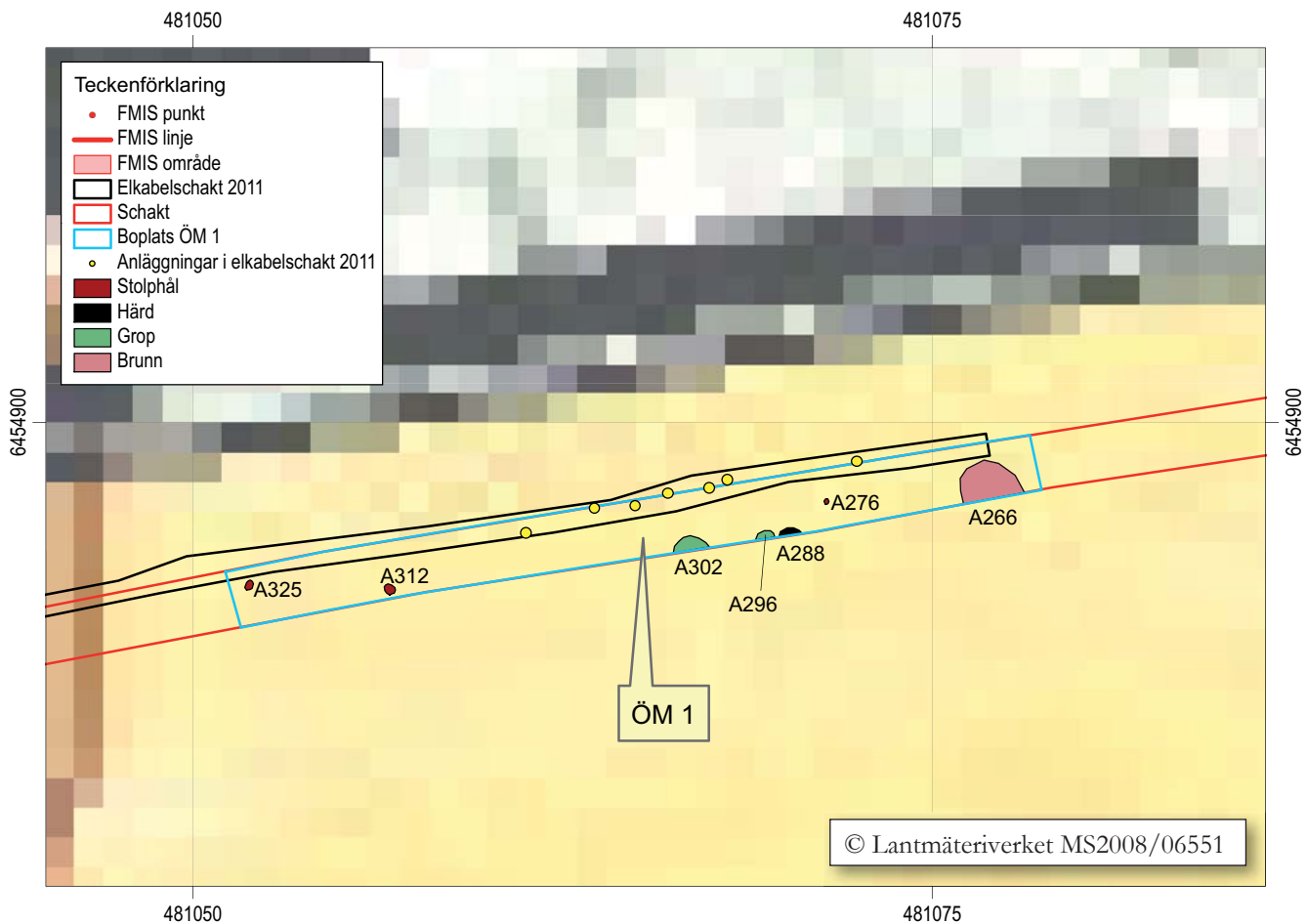
Resultat och tolkning

Totalt undersöktes ca 400 löpmeter. Schaktbredden var 1,8 m och schaktdjupet varierade mellan 0,3 - 0,4 m.

Nedan är undersökningens resultat uppdelat på de redan befintliga fornlämningar som elkabeln passerade:

Figur 3. Utdrag ur digitala fastighetskartan med boplats ÖM 1 markerat. Skala 1:1 000.

Figur 4. Utdrag ur digitala fastighetskartan med boplats ÖM 1:s anläggningar markerade. Skala 1:250.

Figur 5. Brunn A266, mot väster. Foto Fredrik Samuelsson, ÖM.

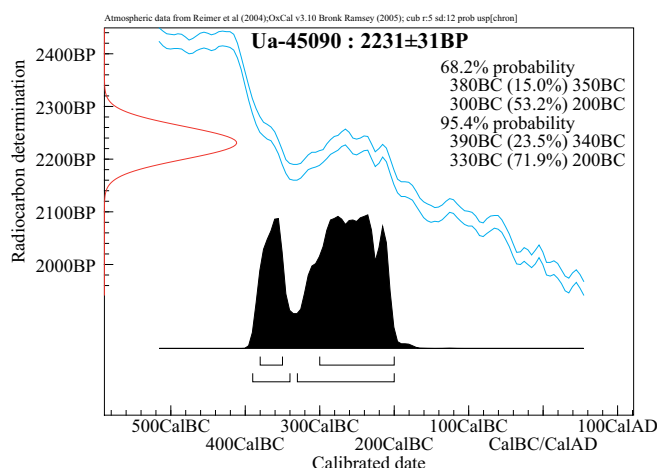
RAÄ 421

Det ca 120 m långa schaktet togs upp intill den gamla möbelfabrikens gårdstomt, invid det elkabelschakt i vilket boplatsslämningar påträffades 2011 (Hörfors i manus). Matjorden och undergrunden bestod av brun respektive gulbrun sand.

I schaktets östra del påträffades, inom en mindre yta, 7 boplatssrelaterade anläggningar i form av 1 härd, 1 brunn, 3 stolphål och 2 gropar. Anläggningarnas läge överensstämmer bra med de anläggningar som påträffades i det intilliggande schaktet 2011.

Eftersom det aktuella schaktet grävdes i en smal remsa mellan redan befintliga kabel-/ledningsstråk kunde de påträffade anläggningarna, förutom stolphålen, ej tas fram i sin helhet. Alla anläggningar undersöktes dock och samtliga var av förhistorisk karaktär. Härd A288 har ^{14}C -daterats till förromersk järnålder (390 - 200 f Kr, 2 sigma, Ua-45090). Inga fynd påträffades.

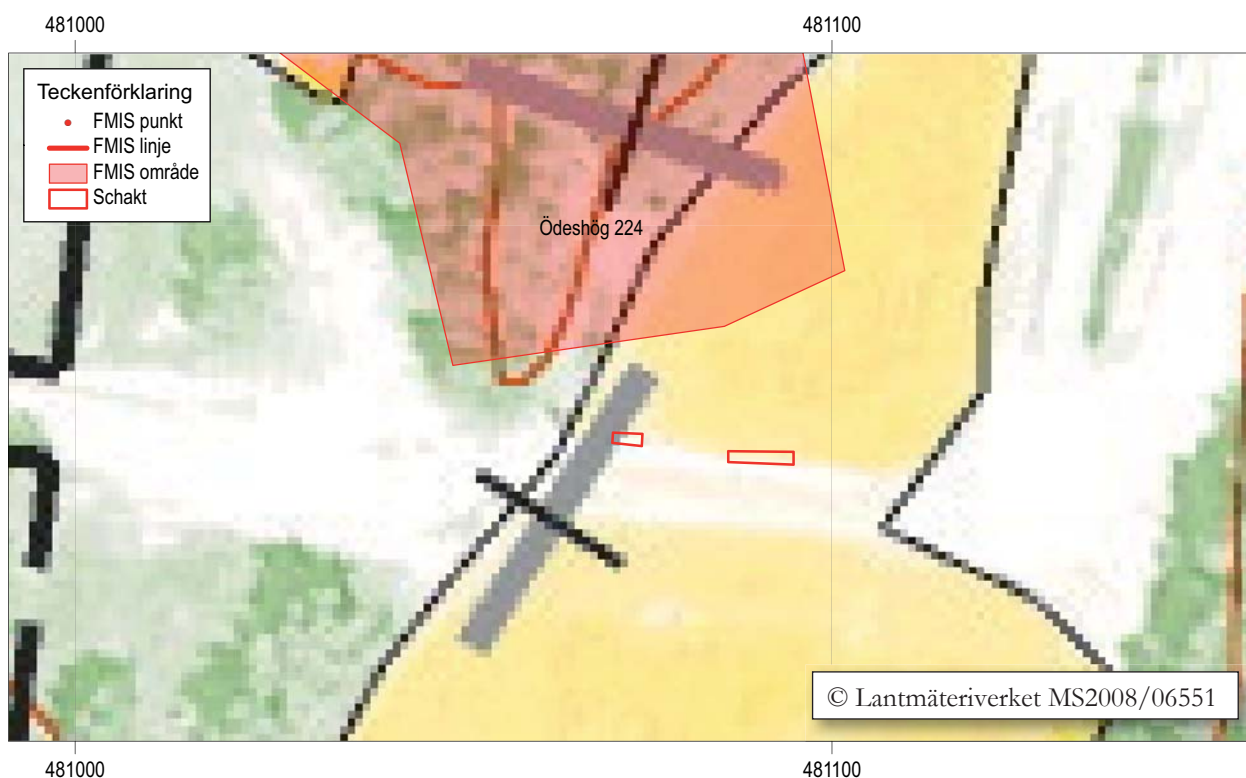
Boplatsslämningarna är belägna ca 30 m norr om RAÄ 421 med vilken dessa lämningar troligtvis hänger ihop. Fornlämningen har ännu inte registrerats i FMIS och benämns i rapporten som boplatss ÖM 1.

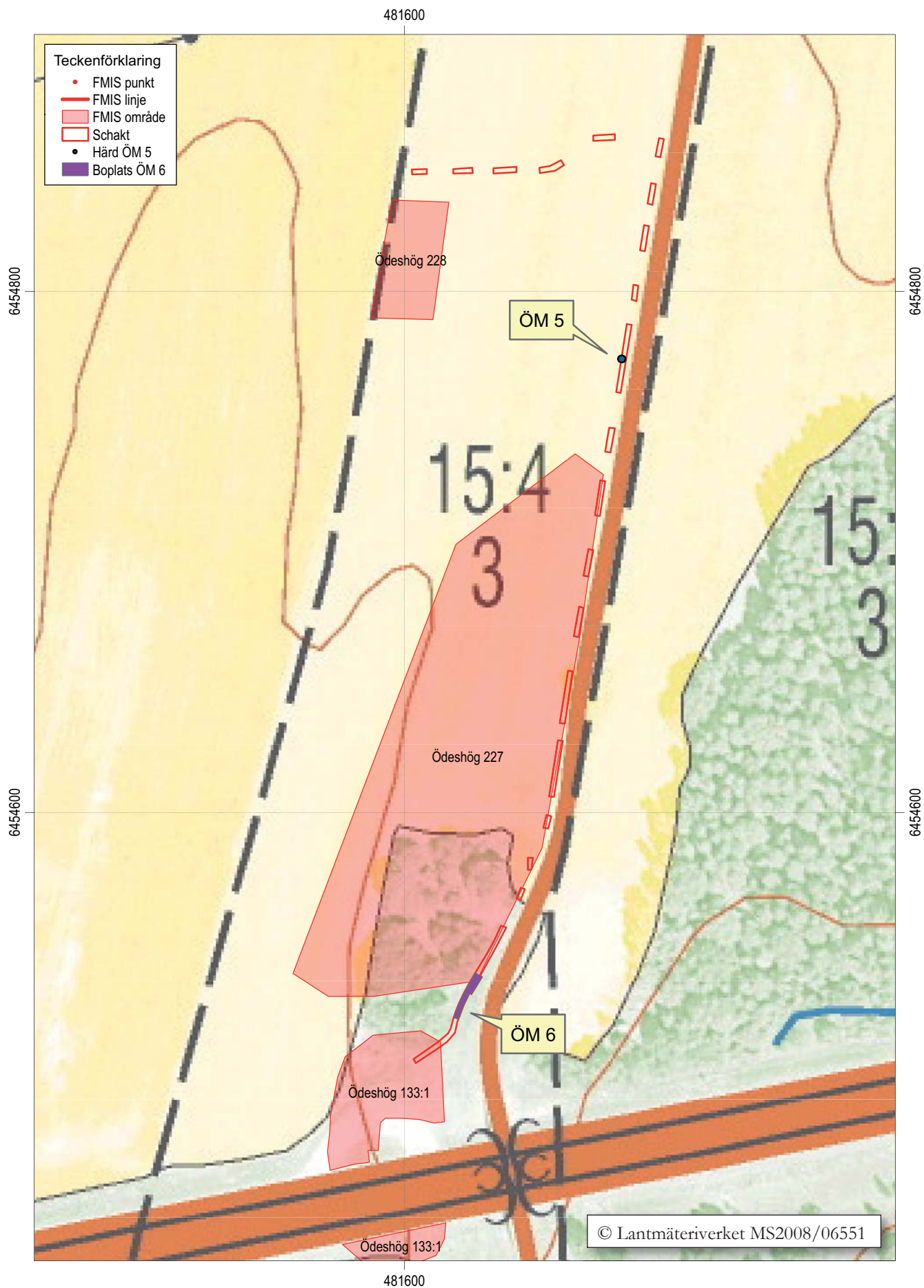
Figur 6. ^{14}C -datering av härd A288.

RAÄ 224

Två mindre schakt, 9 respektive 4 m långa, togs upp strax söder om RAÄ 224. Resterande del av kabelsträckningen vid denna plats var störd av VA-ledning samt vägbygge. Matjorden och undergrunden bestod av brun respektive gulbrun sand. Ingenting av arkeologiskt intresse påträffades.

Figur 7. Utdrag ur digitala fastighetskartan med schakt markerade. Skala 1:1 000.

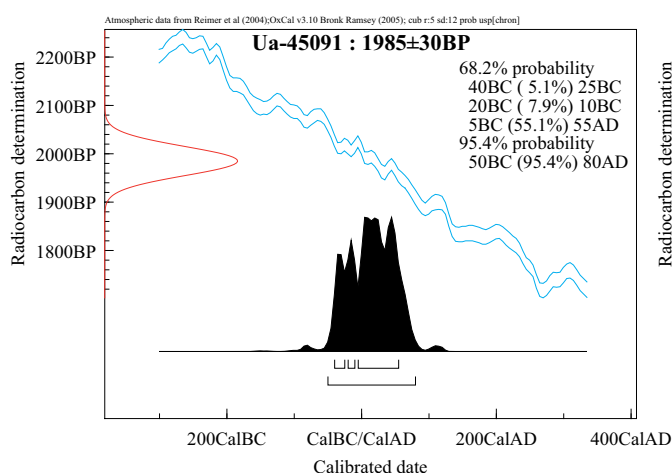
Figur 8. Utdrag ur digitala fastighetskartan med hård ÖM 5 och boplatz ÖM 6 markerade. Skala 1:2 000.

RAÄ 227 och 228

Utmed denna sträcka togs 19 sökschakt upp. I den södra delen av sträckan bestod matjorden och undergrunden av brun respektive gulbrun sand. I den norra delen av sträckan bestod matjorden av brun sandig lera och undergrunden av gulbrun siltig lera. Vid RAÄ 228 var jorden mörkare och innehöll mer vatten.

Med tanke på utredningsresultatet för RAÄ 227 påträffades anmärkningsvärt få lämningar vid den nu aktuella antikvariska kontrollen. Flera av sökschakten togs upp precis intill utredningsschakt i vilka rikligt med anläggningar hade påträffats. En möjlig förklaring kan dock vara den intilliggande grusvägen. Vägen är delvis uppbyggd och material för detta ändamål kan ha hämtats i vägens omedelbara närhet. Sträckan kan alltså vara störd sedan tidigare.

Ca 50 m norr om RAÄ 227 påträffades dock en härd och en grop. Båda var skadade av dikesgrävning. Anläggningarna undersöktes och ett ^{14}C -prov från härden A417 gav en datering till övergången förromersk/romersk järnålder (50 f Kr - 80 e Kr, 2 sigma, Ua-45091). Lämningarna hör sannolikt ihop med RAÄ 227 men eftersom de ännu inte har registrerats i FMIS benämns de i rapporten som härd ÖM 5.

Figur 9. ^{14}C -datering av härd A417.

RAÄ 133 och RAÄ 227

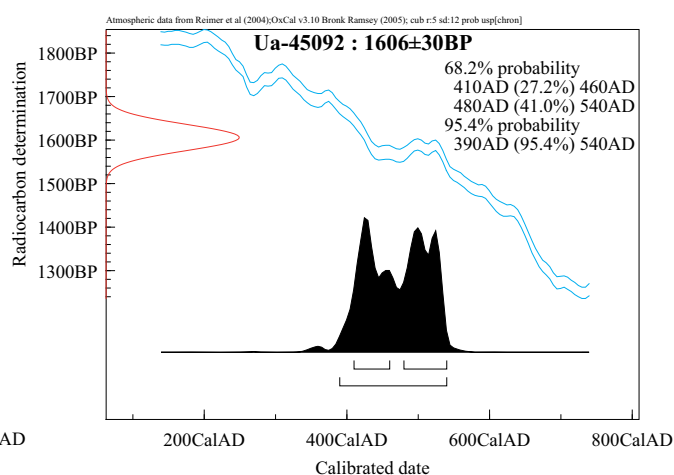
Avståndet mellan dessa fornlämningar är kort, bara ca 20 m, och frågan är om det egentligen rör sig om en och samma boplats. Under den aktuella antikvariska kontrollen togs ett drygt 60 m långt schakt upp. Schaktet startade i RAÄ 227:s södra del och slutade mitt i RAÄ 133. Resterande del av sträckningen inom RAÄ 133 var sedan tidigare störd av ett dammbygge. Matjorden bestod av brun sand och undergrunden bestod av gulbrun sandig silt. Ställvis stack hållar upp i dagen.

Inom den smala ytan mellan de båda boplatserna påträffades boplatslämningar i form av: 2 härdar, 2 stolphål (varav 1 stenskott) och 1 stenpackning.

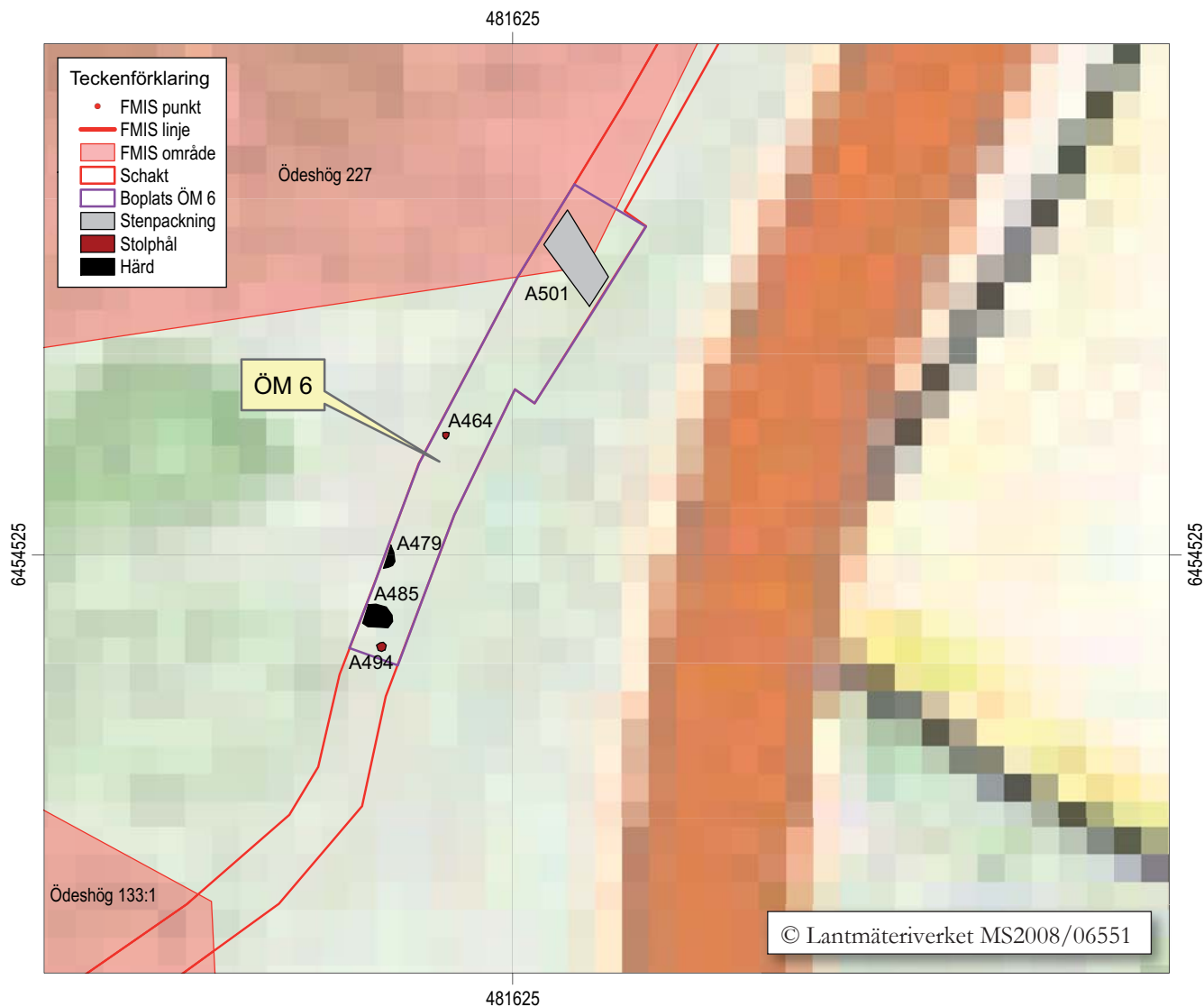
Stenpackningen var gles och avlång (2,90 x 1,35 m). Den bestod av ett till två skikt med sten (0,05 - 0,10 m), mestadels skärvsten. Anläggningen påminner om den stenlagda yta som påträffades vid slutundersökningen av RAÄ 228 och kan möjligtvis utgöra en del av en väg.

På grund av otjänlig väderlek (snö, kyla och mörker) kunde de påträffade anläggningarna, förutom stolphålen, ej tas fram i sin helhet. Alla anläggningar, förutom härdarna, undersöktes dock och samtliga var av förhistorisk karaktär. Insamlat kol från härd A485 har ^{14}C -daterats till folkvandringstid (390 - 540 e Kr, 2 sigma, Ua-45092). Inga fynd påträffades.

Dateringen överensstämmer väl med vissa av dateringarna från den slutundersökta närliggande boplatserna RAÄ 225. Området vid Backasand är möjligtvis en väl använd yta under folkvandringstid. Eftersom det inte föreligger några ^{14}C -dateringar av de intilliggande boplatserna RAÄ 133 och RAÄ 227 kan den aktuella ^{14}C -dateringen vara av stort intresse.

Figur 10. ^{14}C -datering av härd A485.

Figur 11. Utdrag ur digitala fastighetskartan med boplats ÖM 6:s anläggningar markerade. Skala 1:250.

Referenser

Tryckta källor

- Hörfors O. 2011. *Två boplatser vid Stora Åby. Projekt E4 Syd*. Arkeologisk slutundersökning. RAÄ 133 och 158. Stora Åby Västergård 2:2 och 2:4. Stora Åby socken. Ödeshögs kommun. Östergötlands län. Östergötlands museum. Avdelningen för arkeologi. Rapport 2011:22.
- Räf E. 2012. *Boplats och vattenhål i Backasand*. Arkeologisk utredning och arkeologiska slutundersökningar. Intill RAÄ 13:1, 14:1 och 133. Åby 6:146, 14:6, 16:2, 16:3 och 19:1. Ödeshögs socken och kommun. Östergötlands län. Östergötlands museum. Avdelningen för arkeologi och byggnadsvård. Rapport 2012:25.

Otryckta källor

- Fornminnesregistret FMIS. www.fmis.raa.se
- Hörfors O. Rapport i manus. *Nyupptäckta boplatser och kalkbränningsgropar i Stora Åby och Ödeshög*. Stora Åby samt Ödeshög socken. Ödeshögs kommun. Östergötlands län. Östergötlands museum. Avdelningen för arkeologi och byggnadsvård.

Tekniska uppgifter

Lokal	Åby 15:4, 16:2 och 16:3
Socken	Ödeshög samt Stora Åby
Kommun	Ödeshög
Län och landskap	Östergötland
Fornlämningsnummer	RAÄ 133, 224, 227, 228 & 421
Kartblad	64E 5i SV
Koordinater	N6454879, E480981 – N6454546, E481071
Koordinatsystem	SWEREF 99 TM
Typ av undersökning	Arkeologisk förundersökning i form av antikvarisk kontroll
Länsstyrelsens dnr	431-2906-12
Länsstyrelsens handläggare	Magnus Djerfsten
Länsstyrelsens beslut	2012-09-13
ÖM dnr	170/12
ÖM projektnr	531402
Uppdragsgivare	Vattenfall Eldistribution AB
Kostnadsansvarig	Vattenfall Eldistribution AB
Projektledare	Erika Räf och Fredrik Samuelsson
Rapportarbete	Fredrik Samuelsson
Fältarbetstid	2012-11-14 -- 11-29
Totalt undersöktes	Ca 400 löpmeter
Fynd	Nej
Intrasisprojekt	olm2012010
Foto	Digitalt
Analys	¹⁴ C: Ua-45090 -- 45092
Grafik	Fredrik Samuelsson
Renritning	Lasse Norr
Grafisk form	Lasse Norr

Dokumentationsmaterialet förvaras på Östergötlands museum.

Ur allmänt kartmaterial
ISSN 1403-9273

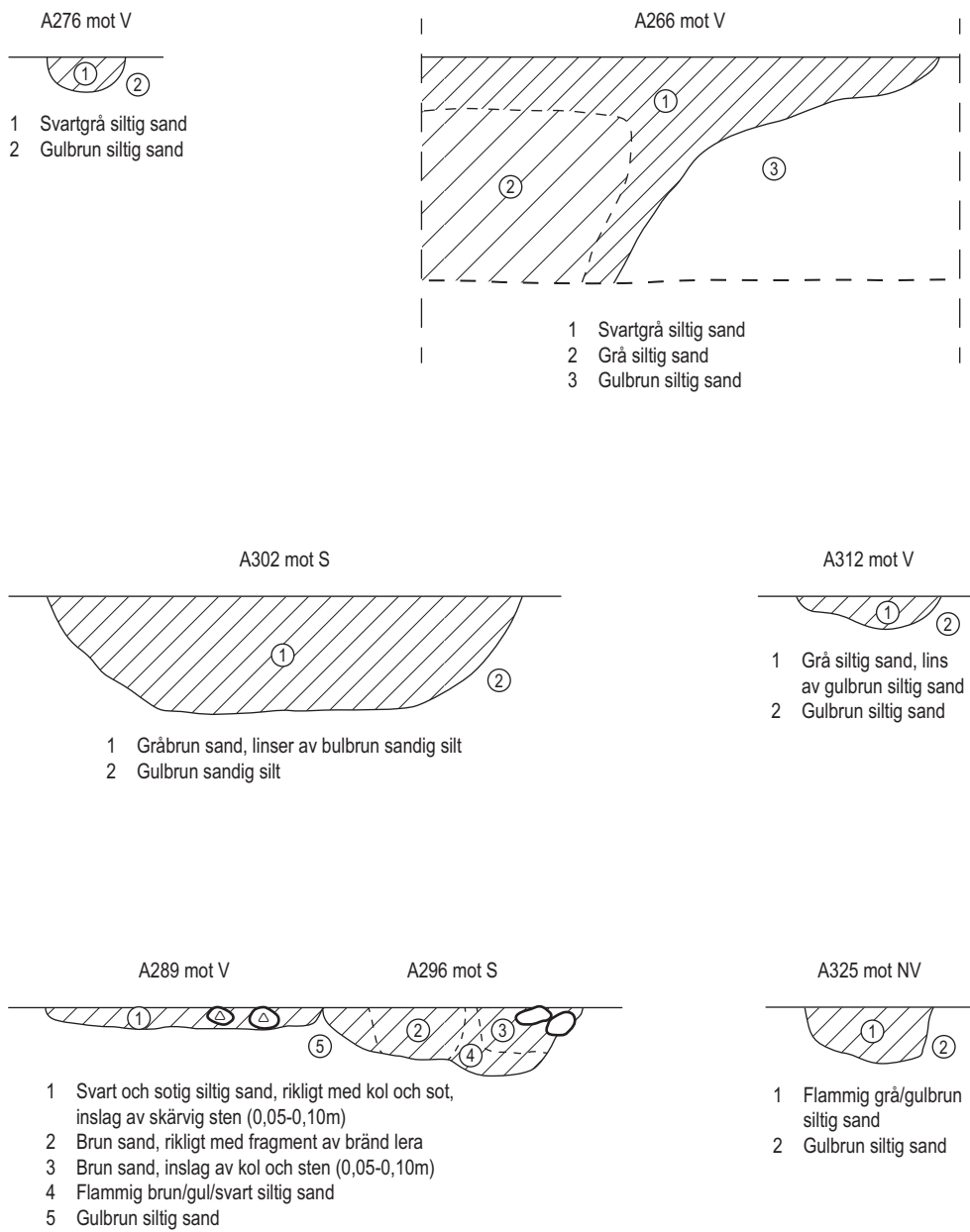
© Lantmäteriverket MS2008/06551
Rapport 2013:11 © Östergötlands museum

Bilaga 1. Anläggningsbeskrivningar

Anl	Typ	Form i plan	Storlek i plan	Form i sektion	Djup	Fyllning
ÖM 1						
A266	Brunn	Ej bestämbar	2,10 x 1,30 m	Ej bestämbar	>0,68 m	Svartgrå siltig sand
A276	Stolphål	Rund	0,20 x 0,20 m	Rundad	0,09 m	Gråsvart siltig sand
A288	Härd	Ej bestämbar	0,75 x 0,24 m	Plan	0,06 m	Svart siltig sand. Rikligt med sot & kol. Måttligt med 0,05-0,10 m stora skärvstenar.
A296	Grop	Ej bestämbar	0,65 x 0,25 m	Oregelbunden	0,18 m	Flammig svart/brun/gul siltig sand. Enstaka kol. Rikligt med bränd lera. Enstaka 0,05-0,10 m stora stenar.
A302	Grop	Ej bestämbar	1,25 x 0,48 m	Skålformad	0,40 m	Gråbrun sand. Linser av gulbrun sand
A312	Stolphål	Rund	0,35 x 0,35 m	Rundad	0,07 m	Grå siltig sand. Lins av gulbrun siltig sand.
A325	Stolphål	Rund	0,34 x 0,34 m	Rundad	0,15 m	Flammig grå/gul/brun siltig sand
ÖM 5						
A408	Grop	Ej bestämbar	0,70 x 0,55 m	Rundad	0,26 m	Grå siltig lera. Måttligt med sot & kol. Enstaka 0,05 m stora stenar.
A417	Härd	Ej bestämbar	1,00 x 0,12 m	Oregelbunden	0,05 m	Svartbrun siltig lera. Rikligt med sot & kol. Enstaka 0,05 m stora skärvstenar.
ÖM 6						
A464	Stolphål	Rund	0,24 x 0,24 m	Rundad	0,10 m	Grå sandig silt
A479	Härd	Ej bestämbar	0,80 x 0,36 m			Gråsvart sandig silt. Rikligt med sot & kol. Rikligt med 0,05-0,20 m stora skärv-/skörbrända stenar.
A485	Härd	Ej bestämbar	1,10 x 0,80 m			Svartgrå sandig silt. Rikligt med sot & kol. Rikligt med 0,05-0,20 m stora skärv-/skörbrända stenar.
A494	Stolphål	Rund	0,40 x 0,40 m	Rundad	0,20 m	Grå sandig silt. Rikligt med 0,10-0,20 m stora stenar.
A501	Stenpackning	Avlång	2,90 x 1,35 m	Plan	0,10 m	Grå sandig silt. Måttligt med 0,05-0,10 m stora stenar. Rikligt med 0,05-0,10 m stora skärvstenar.

	Undersökt andel	Undersökn metod	Fyndinsaml metod	Prov	Beskrivning
	50%	Spade	Handplock		Ej helt framtagen. På grund av uppträngande vatten gick anläggningen heller inte att gräva i botten.
	50%	Skårslev	Handplock		
	100%	Skårslev	Handplock	¹⁴ C, Ua-45090	Ej helt framtagen.
	100%	Skårslev	Handplock		Ej helt framtagen. Innehåller möjligtvis två mindre stolphål. Se ritning.
	100%	Hacka	Handplock		Ej helt framtagen.
	50%	Skårslev	Handplock		
	50%	Skårslev	Handplock		
	50%	Skårslev	Handplock		Västra delen skadad av dike. Ursprungligen troligtvis oval form i plan.
	50%	Skårslev	Handplock	¹⁴ C, Ua-45091	Östra halvan skadad av dike.
	50%	Skårslev	Handplock		Varken ritad eller fotad pga otjänlig väderlek (snö, kyla & mörker).
	0%				Varken helt framtagen eller undersökt pga otjänlig väderlek (snö, kyla & mörker)
	0%			¹⁴ C, Ua-45092	Varken helt framtagen eller undersökt pga otjänlig väderlek (snö, kyla & mörker)
	50%	Skårslev	Handplock		Stenskott stolphål. Varken ritad eller fotad pga otjänlig väderlek (snö, kyla & mörker).
	5%	Hacka	Handplock		Ej helt framtagen, ritad eller fotad pga otjänlig väderlek (snö, kyla & mörker). En profil hackades upp på bredden. Packningen var gles och bestod av 1 - 2 skikt med sten. Stenpackningen kan vara en del av en väg. Påminner om stenpackning A8902 som påträffades vid slutundersökningen av den närbelägna fornlämningen RAÄ 228 (Ödeshögs sn).

Bilaga 2. Ritningar

Östergötlands museum utförde under hösten/vintern 2012 en arkeologisk förundersökning i form av antikvarisk kontroll i samband med schaktning för elkabel inom och intill RAÄ 133, 224, 227, 228 och 421 i Ödeshögs och Stora Åby socknar, Ödeshögs kommun. Vid förundersökningen påträffades två boplatser (ÖM 1 & ÖM 6) och en härd (ÖM 5).